

הימאות בארגון ההגנה

מתוך אתר ההגנה www.hagana.co.il

כלי השיט הראשון של ההגנה היה סירת משוטים ושמה "חלוץ" שנרכשה בשנת 1925 תמורת סכום קטן על-ידי זאב הים, ממייסדי "פלוגת הים" של "קיבוץ השומר הצעיר סוס"ר" (לימים קיבוץ אפיקים) על גדות הירקון. זאב הים קיבל את הכסף ממפקדת ההגנה בהוראתו של אליהו גולומב. כבר באותן שנים ראשונות עלה הצורך בזרוע בטחונת-ימית ומוסדות היישוב תמכו באגודות ימיות ספורטיביות. ב-1926/7 פעל בירקון, כאמור, "הקיבוץ הרוסי" ובעקבותיו התארגנו "צופי ים" וקבוצות שחייה וחתירה של "הפועל" ו"מכבי". ב-1928 הוקמה בחיפה ביוזמת ההגנה אגודת "דולפין". כוונת ההגנה היתה למסד את הכשרת פלוגות הנוער הימי לצרכי הורדת עולים והברחת נשק. כסיוע לכך נוסד ביוני 1937 "החבל הימי לישראל", אשר היווה את המכשיר התפעולי של המוסדות למען ביצור מעמד היישוב בים.

תפקיד חשוב בפיתוח הזרוע הימית היה להעפלה שראשיתה ב-1934 בספינה ולוס, שארגנו חברים מההגנה באישורם של אליהו גולומב וברל כצנלסון. סיועו להורדת המעפילים בחופי הארץ ארגונים ימיים שונים, קיבוצים ימיים ופועלי נמל תל-אביב. רובם היו חברי ההגנה. בשנת 1939/40 ארגנה ההגנה שני קורסים ימיים בתל-אביב, כדי לאמן אנשים לתפקידי עלייה ב'. בקורסים אלה השתתפו חברי הארגון מערים, מושבות, קיבוצים ומושבים. בקורס השני היה מספר רב של סטודנטים מהטכניון. הסירות, הציוד והמדריכים לקורסים אלה היו של הפלוגה הימית של "הפועל" בתל-אביב. סירה אחת היתה של צופי-ים. מפקד הקורסים היה אהרון ליזבסקי-לשם והמדריכים כתריאל יפה (שנספה בסירת הכ"ג), שמואל טנקוס, יעקב אגייב ומנשה ברוך. בקורס השני נוספו המדריכים דב מגן (ברצ'יק) ודוד נפחא, אף הוא מאנשי הכ"ג.

לאחר סיום הקורסים אורגנו מבין בוגריהם קבוצות אשר המשיכו להתאמן ועסקו בדיג. בקיבוצים שדות ים, גינוסר, עין גב, חולתה, וגורדוניה-מעפילים (נוה-ים) נמשכה פעילות ימית רצופה. שמואל טנקוס היה המדריך הימי הנווד שעבר בין המקומות השונים, הדריך וארגן את הפעולה. בשלב הבא נבנו ביוזמת ההגנה שלוש סירות גדולות ומתאימות יותר לאימונים: "דב", "תרצה" ו"רבקה" על שם דב הוז, אשתו ובתו שנספו בתאונת דרכים. סירות אלה שימשו לאימון הכ"ג והפלי"ם (אחת מהן, "רבקה", מוצגת היום במוזיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה).

בסוף 1940 התארגן, בשיתוף עם הבריטים, קורס ימי בתל-אביב. האימונים כללו אימוני ים, חבלה ונשק. מקורס זה יצאו במאי 1941 כ"ג יורדי הסירה. מתוך משתתפי הקורס אשר לא יצאו לפעולת הכ"ג, נשלחו אחדים לעבוד בספינות בריטיות שעסקו בפעולות מודיעין וחבלה ביוון. משתתפים אחרים גויסו ליחידת ההגנה שבפתח נמל חיפה, אשר לצד עבודתה במערכת ההגנה על הנמל, הצליחה לשים יד על מטעני חומר נפץ מתוך אלה שהושלכו לים כאמצעי נגד צוללני אויב. מרכז גיוס המתנדבים לתפקידים אלה ולקשר עם הבריטים היה דוד הכהן, מראשי סולל בונה, שממשרדו נוהל חלק ניכר מפעילויות ההגנה. בתחילת מלה"ע ה-2 התחיל גיוס מתנדבים יהודים לצי הבריטי. ביחידות שהוצבו בחיפה וברוב נמלי מצרים קוימו תאי ההגנה אשר אותם ריכז גרשון ריטוב שגויס במיוחד לשם כך לצי הבריטי.

בינואר 1943 נפתח במסגרת הפלמ"ח קורס מפקדי סירות מס' 1 בקיסריה ולאחריו בזה אחר זה עוד שני קורסים. מטרת הקורסים היתה לאמן אנשים לקראת פעילות בעלייה ב' ואמנם נלמדו בהם כל הנושאים הנוגעים לפעולה זו. בקורסים אלה נקבעה למעשה דמותו הימית של הפלי"ם, הזרוע הימית של הפלמ"ח. אחריהם קויימו קורסי מפקדי סירות נוספים בהם שימשו כמדריכים בוגרי שלושת הקורסים הנ"ל. עד מרס 1948 קויימו 6 מחזורים וכל חברי הפלמ"ח עברו קורסים ימיים מקוצרים של שבועיים, שמטרתם היתה להכין חותרים וקבוצות מים (מורידים) לפעולות עלייה ב'. חלק מבוגרי הקורסים עבדו אחר-כך באוניות סוחר כדי להעשיר את ידיעותיהם.

בדצמבר 1943 הוקמה המחלקה הימית במסגרת פלוגה ז' של הפלמ"ח. בסיסה היה בקרית מוצקין ומאוחר יותר בשדות ים. במאי 1944 נפתח במסגרת המחלקה הימית קורס למכונאים ביגור. חניכיו למדו את מקצוע המכונאות כהכנה לשירות באניות מעפילים. בינואר 1945 נפתח בטכניון קורס חובלים לבוגרי קורס מפקדי הסירות. מטרתו היתה להכשיר מפקדים לאניות המעפילים שיפעלו ליד רבי החובלים הזרים ויחליפום בשעת הצורך. בחמישה מחזורים עד מרס 1948 הוכשרו 80 חובלים ששימשו כמפקדי אוניות מעפילים ובמלחמת העצמאות מפקדי אניות מלחמה.

באפריל 1945 הופרדה המחלקה הימית מפלוגה ז', הורחבה והפכה לפלוגה הידועה גם כפלי"ם. בדצמבר 1947 הוכנסה לנמל חיפה מחלקת פלי"ם בפיקודו של יוחאי בן-נון. יחידה זו הפכה לפלוגת הנמל והיא איבטחה את הפועלים היהודים שעבדו בנמל, ומילאה תפקידים נוספים.

במרס 1948 הועבר הפלי"ם על יחידותיו לחיל הים המוקם. בשלב ראשון עברו כ-130 ימאים, אנשי פלוגת הנמל והקורסים הימיים. כ-200 הצטרפו לגדוד הרביעי של הפלמ"ח ולחמו בקרבות ירושלים, חלקם חזרו אחר-כך לחיל הים. הפיקוד הבכיר של חיל הים התבסס על מפקדי הפלי"ם וכך גם מפקדי אניות המלחמה ויחידות הקומנדו הימי.